

KIBERIJTIMOIYLASHUV VA “Z” AVLODI: ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA MUAMMOLARI

Muhiddinova Mamlakat Nabi qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti,

Magistratura bo‘limi, 1-bosqich magistranti

E-mail: mamlakatmuhiddinova9@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola “Z” avlodining kiberijtimoiylashuvi va uning jamiyatdagi kommunikatsiya tizimlariga ta’siri, ijtimoiy psixologik holatlari, avlodlararo muloqotdagi tafovutlar, shaxsiy va ijtimoiy identitet shakllanishi bilan bog‘liq muammolarni qamrab oladi. Maqolada raqamli kommunikatsiya vositalari va raqamli madaniyat tahlil qilinadi, shuningdek, yoshlar bilan ishlovchi mutaxassislar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Kiberijtimoiylashuv, “Z” avlodi, raqamli madaniyat, kommunikatsiya muammolari, yoshlar psixologiyasi.

Kirish

Globalashuv, axborot texnologiyalari va internet taraqqiyoti insoniyatning kundalik hayoti va ijtimoiy jarayonlariga tubdan ta’sir ko‘rsatmoqda. Bugungi yoshlar, ayniqsa “Z” avlodi vakillari, ushbu texnologik muhitda shakllanmoqda. Ularning ijtimoiy ongini internetdagi axborot oqimi, ijtimoiy tarmoqlar va sun’iy intellekt texnologiyalari belgilamoqda.

Mazkur maqolada aynan “Z” avlodining kiberijtimoiylashuvga oid jihatlari, avlodlararo muloqotdagi tafovutlar, shaxsiy va ijtimoiy identifikatsiya muammolari, raqamli madaniyat va axloqiy me’yorlarning o‘zgarishi ilmiy-nazariy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Zamonaviy jamiyatda bunday transformatsiyalarni chuqur o‘rganish, ayniqsa yoshlar siyosati, ta’lim tizimi va madaniyat sohalarida dolzarb masalalardan biri sanaladi.

Bu hodisa jamiyatning barcha qatlamlarida, ayniqsa, yoshlar o‘rtasida keng tarqalmoqda.

Kiberijtimoiylashuv o‘zining ijtimoiy-psixologik mohiyati bilan shaxsning virtual makonda shakllanishi, yangi kommunikatsiya uslublarini egallashi va raqamli tarmoqlarda ijtimoiy identitet hosil qilishi bilan izohlanadi. Bu jarayonning tarixiy rivojlanishiga nazar solsak, 1990-yillardan boshlab internet tarmog‘i insoniyat

hayotiga kirib kelib, avval faqat axborot almashinuvi vositasi bo'lgan bo'lsa, 2000-yillarga kelib, onlayn muloqot, ta'lim, savdo va boshqa ko'plab sohalarni qamrab oldi.

Kiberijtimoiylashuv endilikda shunchaki ijtimoiylashuvning shakli emas, balki jamiyatdagi shaxslarning o'zaro muloqoti, qadriyat almashinuvi va madaniy transformatsiyaning asosiy omiliga aylandi.

“Z” avlodining psixologik portreti: Avlod - bir xil xronologik davrda tug'ilgan, bir xil sharoitda o'sgan odamlarning ijtimoiy guruhi. Ko'pincha avlodlar o'rtasida yoshga bog'liq tushunmovchiliklar paydo bo'ladi. Biz farzandlarimiz va ota-onalarimiz bilan jiddiy va arziyas sabablarga ko'ra bahslashamiz. Butun dunyodagi psixologlar bu muammoni ko'p yillar davomida o'rganishmoqda. Ushbu mavzu bo'yicha ko'plab xulosalar mavjud, ammo savol hali ham ochiqlicha qolmoqda: nega yosh farqi (10-20 yosh) bilan tug'ilgan odamlar o'rtasida hayotga bo'lgan qarashda bunday ulkan farq paydo bo'lishi mumkin.

Avlodlar nazariyasining asoschilari ikki amerikalik tadqiqotchi: Nil Xou va Uilyam Strauss edi. 1991 yilda ular turli yoshdagi odamlarning umumiy falsafasiga asoslangan konsepsiya ishlab chiqib, “Avlodlar” kitobini nashr etishdi. “Z” avlodi – bu texnologiyalar bilan yashovchi, virtual muhitda voyaga yetgan, tezkorlik va qisqa axborot formatlariga o'rganib qolgan avloddir. Ularning psixologik holati, dunyoqarashi, kommunikatsion uslublari va o'ziga bo'lgan ishonchi avvalgi avlodlarga nisbatan sezilarli darajada farqlanadi. Z avlodi vakillari zamonaviy texnologiyalar, jumladan planshetlar, smartfonlar va 3D reallik imkoniyatlaridan faol foydalanishlari bilan ajralib turadi [1]. Ularning ongli hayoti internet keng ommalashgan davrga to'g'ri kelgan. Bu esa ularga deyarli istalgan ma'lumotni istalgan vaqtda va istalgan joyda olish imkoniyatini yaratdi. Internet endilikda faqat uy sharoitidagi kompyuter bilan cheklanmay, portativ va mobil qurilmalar orqali ham doimiy mavjud bo'lib qoldi. Shu bois, “Z” avlodi ko'pincha “raqamli insonlar” deb ataladi.

Bu avlod o'zining yuqori raqamli savodxonligi, internet orqali tezkor axborot almashinuvi, ijtimoiy tarmoqlarda faol ishtiroki va o'z fikrini erkin ifoda etish xususiyati bilan ajralib turadi. Raqamlashtirish Z avlodining hayotining deyarli barcha sohalariga ta'sir ko'rsatgan: ular onlayn muloqotni, masofaviy ishlash va ta'lim olishni, internet orqali tovar va xizmatlar xarid qilishni odatiy hayot tarziga aylantirgan.

Z avlodi vakillari uchun virtual va real hayot o'rtasida qat'iy chegara yo'q — ular internetni hayotning ajralmas bir qismi sifatida qabul qiladilar. Bu xususiyat ularni oldingi avlodlardan sezilarli darajada farqlantiradi. Masalan, yangiliklarni ko'pchilik keksa avlod vakillari an'anaviy televidenie orqali qabul qilsa, Z avlodi uchun asosiy

axborot manbai — ijtimoiy tarmoqlar, bloglar va internet portallaridir. Bu ularning fikrlash tezligi, tanqidiy yondashuvi va ma'lumotni qayta ishlash qobiliyatiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Z avlodi ilm-fan va texnologiyaga katta qiziqish bildiradi. Ular butunlay globallashuv va postmodernizm davrida shakllangan birinchi avlod sanaladi. Bu avlodning ota-onalari, ayniqsa rivojlangan mamlakatlarda, ko'pincha masofadan ishlagan yoki yarim stavkada faoliyat yuritgan bo'lib, bolalarni tarbiyalashga ko'proq vaqt ajrata olgan. Bu esa Z avlodining shaxsiy rivojlanishiga salmoqli ta'sir ko'rsatgan. Z avlodi vakillari tadbirkorlikka yuqori qiziqish bildiradi. Ular avvalgi avlodlarga nisbatan ancha katta miqdorda o'z biznesini boshlash istagini bildirgan. Tadqiqotlarga ko'ra, ularning aksariyati boshqalar qo'l ostida ishlashdan ko'ra, o'z ishini yo'lga qo'yishni afzal biladi. Ularning katta qismi o'z sevimli mashg'ulotlarini daromad manbaiga aylantirish niyatida bo'ladi.

Shuningdek, Z avlodiga nisbatan "zoomerlar" degan norasmiy atama ham keng qo'llaniladi. Bu atama "baby boomer" avlodi bilan "Z" harfining kombinatsiyasi sifatida yuzaga kelgan. "Zoomer" iborasi dastlab internet memlarida, ayniqsa yoshlar o'rtasidagi hazil va tanqidiy kontentda ishlatila boshlangan bo'lsa-da, keyinchalik ilmiy va ommaviy doiralarda ham ommalasha boshladi. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu avlod vakillarining stressga chidamliligi past, tez charchash, tez o'zgarguvchanlik, virtual haqiqatga haddan ziyod bog'liqlik singari xususiyatlari mavjud. Shu bilan birga, ular ijodkorlikka moyil, axborotni tez tahlil qilishga qodir, vizual fikrlashga ega va yangi texnologiyalarni tez o'zlashtiradi. Bu jihatlar, ularning ta'lim tizimiga, mehnat bozoriga va jamiyatdagi ijtimoiy roliga ta'sir ko'rsatadi.

Kiberijtimoiylashuvning ijobiy va salbiy oqibatlarini:

- Ijobiy jihatlar:
 - Axborotga erkin kirish;
 - Ijodkorlikni rivojlantirish;
 - Global muloqot imkoniyatlari;
 - Ta'lim va rivojlanish vositasi.
- Salbiy jihatlar:
 - Internetga qaramlik;
 - Shaxsiy hayotga tahdid;
 - Psixologik beqarorlik;
 - Haqiqiy muloqotdan chekinish.

Ushbu salbiy holatlar yoshlar orasida kiberbullying, raqamli depressiya va raqamli shaxsiy izolyatsiya holatlarini keltirib chiqaradi. Raqamli gigiyena, texnologik savodxonlik va axborot madaniyatini rivojlantirish bu muammolarni yumshatadi.

Yoshlarning kiberijtimoiylashuvi jarayoni bilan birga keladigan xavf va tahdidlar: Kiberijtimoiylashuv, yuqorida ko‘rsatilganidek, yoshlarga muloqot qilish, ta’lim olish, o‘z-o‘zini rivojlantirish nuqtai nazaridan juda katta afzalliklarni beradi, lekin ayni paytda ularning psixologik farovonligi uchun jiddiy xavf tug‘diradi.

Kibermakonning rivojlanishi va kiberresurslardan foydalanish bilan bog‘liq onlayn xavflar hozirda ko‘plab ilmiy tadqiqotlar mavzusidir, ayniqsa o‘smirlar va yoshlar o‘rtasida. Yoshlarning Internetga yuqori darajada jalb etilishi, ularning onlayn muloqotga bo‘lgan yuqori faolligi bilan bog‘liq. Ammo, ular kattalarga qaraganda, Internet muhitining manipulyativ va tajovuzkor ta'siriga nisbatan kamroq tolerant bo‘lib, “o‘zini o‘zi qiyofasi” ning deformatsiyasi va shaxsiyatning buzilishi xavfini yuzaga keltiradi. Bunday holatlar yoshlarning shaxsiyatini shakllantirishda va ijtimoiy moslashishda muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, o‘smirlar va yoshlarning kibermakondagi xavflardan himoya qilish juda muhimdir.

Internet yoshlar uchun foydali kontentdan (onlayn kutubxonalar, kinokutubxonalar, virtual konsert zallari, galereyalar, tematik bog‘lar) foydalanish imkonini berishi bilan birga, uning keng maydonlari befoyda yoki past sifatli ma’lumotlar, shuningdek, manipulyatsiya va buzg‘unchi xarakterdagi ma’lumotlar bilan to‘ldirilgan.

Kiberijtimoiylashuvdan kelib chiqadigan ijtimoiy muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

- Raqamli madaniyatni erta bosqichdan boshlab o‘rgatish;
- Maktab psixologlari va sinf rahbarlariga metodik qo‘llanmalar ishlab chiqish;
- Yoshlar bilan ishlovchi mutaxassislarni zamonaviy kommunikatsion ko‘nikmalarga o‘rgatish;
- Kiberpsixologik profilaktika markazlarini tashkil etish.

Xulosa qilib aytganda, kiberijtimoiylashuv bugungi “Z” avlodi uchun nafaqat aloqa vositasi, balki to‘laqonli hayot tarzi, shaxsiy rivojlanish, dunyoqarash shakllanishi va ijtimoiy o‘zini anglash maydoniga aylangan. Bu jarayon yoshlar ongida raqamli muhitga asoslangan identitetni shakllantiradi, ularning ijtimoiy rollari, qadriyatlari va muloqot strategiyalariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, bu hodisa global axborot makonida madaniy transformatsiyalar va avlodlararo tafovutlarni kuchaytiradi.

Shunday ekan, ijtimoiy institutlar, pedagogik va psixologik tizimlar zamonaviy texnologiyalar ta'sirida shakllanayotgan bu yangi ijtimoiylashuv modeliga moslashishi lozim. Bu borada raqamli madaniyatni rivojlantirish, media va texnologik savodxonlikni oshirish, raqamli gigiyena qoidalarini yoshlar ongiga singdirish, ularni internet xavflaridan himoya qilish va ota-onalar bilan mustahkam aloqani yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ayni paytda, kiberijtimoiylashuv imkoniyatlaridan to'g'ri foydalanish orqali ijtimoiy inklyuzivlikni kengaytirish, yoshlar salohiyatini ro'yobga chiqarish, ta'lim, fan va innovatsiyalarni rivojlantirish yo'nalishlarida katta yutuqlarga erishish mumkin. Bu esa sog'lom, faol va mas'uliyatli avlodni tarbiyalashga xizmat qiluvchi barqaror jamiyat qurish uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. [Поколение Minecraft: Как компьютерная игра стала новым Lego для детей всех возрастов](#). Дата обращения: 24 июня 2016. [Архивировано](#) 2 октября 2016 года.
2. Turner, A. (2015). Generation Z: Technology And Social Interest. *Journal of Individual Psychology*, 71(2), 103–113. doi:10.1353/jip.2015.0021.
3. Twenge, J. Teens are sleeping less – but there's a surprisingly easy fix. *The Conversation*, 19-oktabr 2017-yil.
4. Twenge, J. Why today's teens aren't in any hurry to grow up. *The Conversation*, 19-sentabr 2017-yil.
5. Strauss, V. (2019). Today's kids might be digital natives — but a new study shows they aren't close to being computer literate. *The Washington Post*, 16-11.
6. Adelantado-Renau, M., Moliner-Urdiales, D, et al. (2019). Association Between Screen Media Use and Academic Performance Among Children and Adolescents: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 173(11), 1058–1067. doi:10.1001/jamapediatrics.2019.3176.
7. Del Rey, R, Ojeda, M., Casas, J. A., Mora-Merchán, J. A., & Elipe, P. (2019). Sexting Among Adolescents: The Emotional Impact and Influence of the Need for Popularity. *Frontiers in Psychology*, 10, 1828. doi:10.3389/fpsyg.2019.01828.
8. Schepis, T. (2020). College-age kids and teens are drinking less alcohol – marijuana is a different story. *The Conversation*, 19-11.

9. Hymas, C. (2020). Generation Z swap drink for drugs as class A use by 16-24-year-olds rises by half in seven years. *The Telegraph*, 9-12.
10. UCL. (2020). How to fix the ‘unhappiest generation ever’. *UCL News*, 6-august.
11. Weir, K. (2016). The risks of earlier puberty. *Monitor*, 47(3), 40.
12. Hochberg, Z., & Konner, M. (2020). Emerging Adulthood, a Pre-adult Life-History Stage. *Frontiers in Endocrinology*, 10, 918. doi:10.3389/fendo.2019.00918.